

SAKSBEHANDLER
Berit Rønsen

VÅR REF.
23/02198-30

DERES REF.

VÅR DATO
31.10.2025

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

Kistefos Træsliberi – 150/4 m.fl. - Vedtak om fredning

Kistefos Træsliberi 2023. Foto: Trond Isaksen, Riksantikvaren

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Kistefos Træsliberi datert 9. februar 2024 som har vært på høring hos berørte parter og instanser. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

Vedtak om fredning

Riksantikvaren freder Kistefos Træsliberi, deler av 150/4, 150/790, 150/822, 150/823, 150/823-1 og 150/823-2, i Jevnaker kommune. Fredningen gjøres med hjemmel i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) §§ 15 og 19.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen etter kulturminneloven § 15

Formålet med fredningen er å sikre og bevare Kistefos Træsliberi som en representant for den mekaniske treforedlingsindustrien fra siste del av 1800-tallet og utover på 1900-tallet. Fredningen skal sikre anlegget som et kulturhistorisk viktig eksempel på et helhetlig industrimiljø med innbyrdes funksjonelle sammenhenger, sosialhistorie og tidsdybde. Anlegget er i dag det best bevarte tresliperiet i Skandinavia.

Fredningen skal bidra til å

- sikre at tekniske, arkitektoniske, kulturhistoriske, sosialhistoriske og bygningshistoriske verdier ved kulturminnene bevares
- sikre kulturminnene som kilde til kunnskap om treforedlingsindustrien i Norge på siste del av 1800-tallet og utover på 1900-tallet, samt om industrimiljøets sosiale historie
- bevare kulturminnenes opprinnelige og eldre strukturer, konstruksjoner, elementer, vegetasjon og senere tilføyelser (fram til nedleggelsen av tresliperiet i 1955) som uttrykk for en historisk utvikling
- bevare bygningenes eksteriør med fasadenes hovedstruktur og detaljering, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater
- bevare Tresliperiets, Smia/verkstedets og Fyrhusets interiør med rominndeling, bygningsdeler og overflater som er arkitektonisk, kulturhistorisk eller bygningshistorisk interessante
- bevare fast inventar som en integrert del av bygningene med fredet interiør.
- bevare større løst inventar som spesifisert i omfanget av fredningen
- bevare uteområder og hageanlegg som spesifisert i omfanget
- sikre de innbyrdes, visuelle og funksjonelle sammenhengene mellom byggverkene, konstruksjonene, uteområdene og infrastrukturen i anlegget
- sikre at spor etter teknisk og industriell virksomhet som er av historisk, teknologisk, sosial, arkitektonisk eller vitenskapelig verdi bevares
- sikre at spor og rester fra tresliperiets periode, over og under mark-/vannoverflaten, bevares

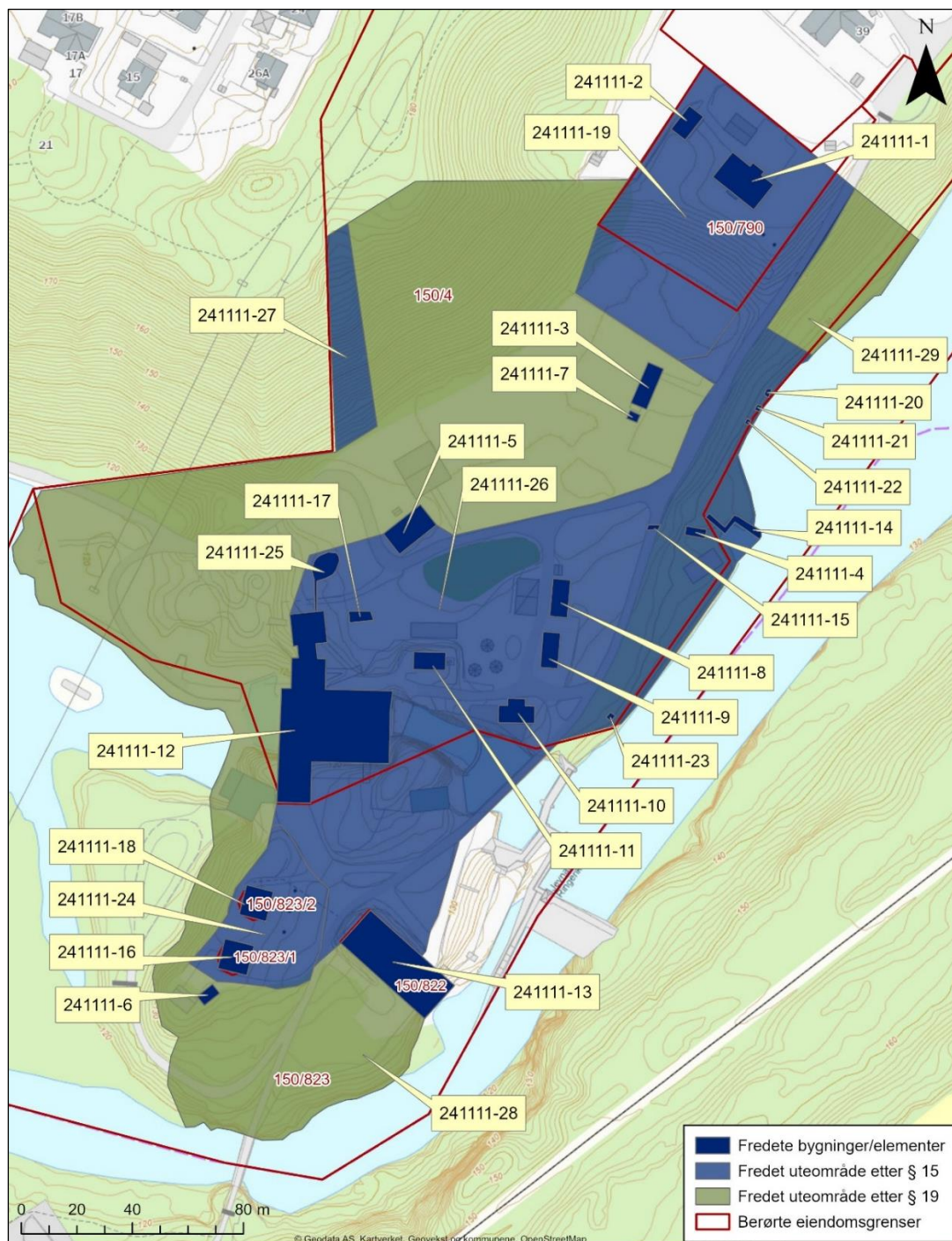
Formålet med fredningen etter kulturminneloven § 19

Fredningen av to områder omkring anlegget skal bidra til å:

- bevare virkningen av kulturminnene i miljøet og landskapet det ligger i
- beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til kulturminnene

Omfanget av fredningen

Fredningen omfatter kulturminnene og områdene som er opplistet og avmerket på kartet nedenfor:

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter:

Fredningen omfatter elementer og områder som strekker seg tidsmessig fra oppstart av tresliperiet i 1889 til nedleggelsen i 1955. Disse er:

Navn på objekt	Kulturminne-ID	Gnr./bnr.	Bygningsnr	Omfang
Bestyrerbolig	241111-1	150/790	157245104	Eksteriør
Uthus bestyrerbolig	241111-2	150/790	157245090	Eksteriør
Vognskjul	241111-3	150/4	157245112	Eksteriør
Båthus	241111-4	150/4	157245120	Eksteriør
Steinhuset	241111-5	150/4	157245155	Eksteriør
Jernbodene	241111-6	150/4	157245139	Eksteriør
Brannhuset	241111-7	150/4	(mangler)	Eksteriør
Magasinet	241111-8	150/4	157245309	Eksteriør
Smie, verksted	241111-9	150/4	157245147	Eksteriør og interiør inkl. fast inventar, samt følgende større løst inventar: I mekanisk verksted • Søylebormaskin I snekkerverksted • Båndsg
Kontoret/Messa	241111-10	150/4	157245198	Eksteriør
Fyrhus med pipe	241111-11	150/4	157245171	Eksteriør og interiør inkl. fast inventar
Tresliperiet med rullebom	241111-12	150/4	157245201	Eksteriør og interiør inkl. fast inventar, samt følgende større løst inventar: I verksted i kapphuset • Arbeidsbenk • Slipemaskin • Pendellampe I sliperiløftet • Wire-maskin for pakking av tremasseballer med wire I laboratoriet • To taklamper
Nybruket	241111-13	150/822	157245228	Eksteriør
Rester av tømmerfløtnings- anlegg	241111-14	150/823		
Fundament 1 for lensearm	241111-20	150/4		
Fundament 2 for lensearm	241111-21	150/4		

Fundament 3 for lensearm	241111-22	150/4		
Fundament 4 for lensearm	241111-23	150/4		
Kulvert	241111-15	150/4		
Fundamenter for kjerraten	241111-17	150/4		
Reparatørbolig	241111-16	150/823/1	157245260	Eksteriør
Formannsbolig	241111-18	150/823/2	157245252	Eksteriør
Bestyrerboligens hage med skråning og kjøkkenhage	241111-19	150/790 150/4		
Hagen til reparatørboligen og formannsboligen	241111-24	150/823		
Saghusruinen med aksling	241111-25	150/4		
Industrianleggets uteområder	241111-26	150/4 150/823		
Taubanetrasé	241111-27	150/4		

For byggverk / tekniske og industrielle kulturminner

Fredningen inkluderer:

- Bygningenes hovedkonstruksjon, hovedelementer i eksteriøret, som fasade (komposisjon), materialbruk, overflater og overflatebehandling, samt bygningsdeler som vinduer, luker, dører, gerikter, listverk, pipeløp over tak og detaljer som skilt og dekor mv.
- Interiørene i Tresliperiet, Smia/verkstedet og Fyrhuset: hovedelementer som planløsning og rominndeling, trappeløp, gangbroer, materialbruk, overflater og overflatebehandling samt bygningsdeler som vinduer, luker, dører, gerikter, listverk, ildsteder, skorstein og detaljer som skilt og dekor mv.
- Konstruksjonsdeler, tekniske installasjoner, maskiner og annet fast inventar, som del av de fredete interiørene.
 - Herunder regnes blant annet rørsystemer, turbiner, akslingsystemer og reimverk, samt inventar som fastbygde hyller, benker og skap.
- Større løst inventar som spesifisert i skjemaet over.
- Tømmerfløtingsanlegget med fire steinfundamenter for lensearmer, kulverten og fundamentene til kjerraten: beliggenhet og utforming, inkludert konstruksjon, festeanordninger og materialbruk

- Saghusruinen: steinfundamenter og deres plassering, synlige rester av skrapjern i grunnen og nivåforskjeller i terrenget.

For grøntanlegg og uteområder

Fredningen inkluderer:

- Områdene som avmerket på kartet. Herunder:
 - Bestyrerboligens hage med skråning og kjøkkenhage, Formannsboligens og Reparatørboligens hager: terrengformasjon, dekker, vegetasjon, siktlinjer, strukturer og elementer som bed, gangveier, heller og hagebord i betong. Synlige spor i grunnen etter eksempelvis rabatter, steinsettinger og terrengtrapping, mulige spor i grunnen etter eksempelvis tidligere hageanlegg, stauder og frømateriale.
 - Tidligere arbeidsarealer på anlegget inkludert arealer i produksjonslinja, som taubanetraseen og velteplassen/Tømmerveltet (industritorget): terrengformasjon, dekker, vegetasjon, siktlinjer, strukturer og elementer som spor etter tidligere drift og infrastruktur.
 - Veier, vann og grøntarealer som binder de ulike delene av anlegget sammen: terrengformasjon, dekker, vegetasjon, siktlinjer, strukturer og elementer, spor etter tidligere drift og infrastruktur.

Fredningen etter § 15 omfatter ikke:

Bygninger, strukturer og elementer oppført etter 1955. Disse ligger likevel i fredet område og må behandles deretter (se bestemmelser)

Fredningen etter kulturminneloven § 19 omfatter:

To tilliggende områder omkring industrianlegget, som avmerket på kartet.

Bestemmelser i kulturminneloven som gjelder for de fredete kulturminnene

Fredningsbestemmelsene gjelder de fredete kulturminnenes eksteriør og interiør og området slik dette er beskrevet i fredningsomfanget, se avsnitt ovenfor.

I tillegg til fredningsbestemmelsene under, gjelder kulturminneloven §§ 15 a, 16, 17, 18, 19 tredje ledd og 21. I tillegg gjelder forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven.

Særskilte bestemmelser etter kulturminneloven § 15

Kulturminnene skal behandles og forvaltes på en slik måte at de tekniske, kulturhistoriske, bygningshistoriske, arkitektoniske og sosialhistoriske verdiene de representerer blir ivaretatt. Det kan gis dispensasjon til å tilbakeføre kulturminnene til opprinnelig eller tidligere utseende og konstruksjon/utforming. Forutsetningen er at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag eller med utgangspunkt i historiske spor.

Det er ikke tillatt å foreta inngrep i de fredete kulturminnene. Med inngrep menes:

- a) å rive, flytte, bygge om, endre, forandre materialer eller farger, eller foreta andre endringer som går ut over vanlig vedlikehold/ordinær skjøtsel
- b) å skifte ut bygningselementer/konstruksjonselementer/materialer eller forandre overflater som presisert i omfanget
- c) å skade eller fjerne fast inventar som presisert i omfanget
- d) å skade eller permanent fjerne større løst inventar som presisert i omfanget
- e) å skade eller permanent fjerne teknisk utstyr / maskineri fra bygningene/eiendommen som presisert i omfanget
- f) å endre terreng, grave ut, spreng, planere, fylle opp eller foreta andre landskapsinngrep på land eller i vann
- g) markslagsendringer som tilplanting av innmark eller oppdyrking av utmark
- h) å fjerne eller endre strukturerende vegetasjonselementer og konstruksjoner
- i) etablering av alle former for ny bebyggelse, nye anlegg og strukturer og større faste konstruksjoner.
- j) utvidelser av veier og gårdsplasser og endring av belegg
- k) å fjerne eller endre anleggets objekter, konstruksjoner, strukturer og materialer eller elementer som for eksempel murer, trapper, stier, bed og rabatter
- l) å felle eller skade sentrale enkeltstående/solitære og/eller eldre trær
- m) å fjerne flerårig vegetasjon som for eksempel trær, busker og stauder.

- n) tilrettelegging for ferdsel som kan skade fredete objekter og arealer
- o) permanent oppsetting av større skilt- og reklameinnretninger.
- p) tiltak som endrer opprinnelig utforming og historiske spor, som ikke er i tråd med objektenes og arealenes egenart eller som reduserer de kulturhistoriske verdiene
- q) reetablering/fornyning av vegetasjon som endrer opprinnelig struktur og uttrykk

Andre bestemmelser:

- r) Eksisterende skulpturer/kunstinstallasjoner kan skiftes ut med nye på samme sted. Dersom ny skulpturen/kunstinstallasjonen går ut over den forrige i størrelse eller utstrekning skal planene forelegges fylkeskommunen for forhåndsgodkjenning.

Unntak:

- s) Fredningen er ikke til hinder for nødvendige sikringstiltak for å hindre ras og erosjon.
- t) Fredningen er ikke til hinder for gjenoppføring av bygninger/konstruksjoner som stod på anlegget før 1955 (som saghuset, kjerraten og to uthusbygninger i tunet ved bestyrerboligen). Bygningene/konstruksjonene må bygges i eksteriørmessig tilnærmet kopi, på best mulig dokumentert grunnlag. Bygningene kan romme nye funksjoner og fasiliteter innvendig. For uthusene i tunet ved bestyrerboligen, kan det aksepteres at bygningene gjenoppføres med grunnflate utvidet mot nord og vest, helt ut til eiendomsgrensen (i retning bort fra tunet). Disse bygningene kan også sammenbygges med bygning utenfor eiendomsgrensen, eller strekke seg ut over eiendomsgrensen, så lenge de utformes på en måte som ikke forringer opplevelsen av kulturmiljøet ved bestyrerboligen. Eventuelle byggeplaner må gjøres i nært samarbeid med og forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.
- u) Fredningen skal ikke være til hinder for tiltak som bidrar til universell tilgjengelighet på området. Slike tiltak må planlegges i nært samarbeid med og forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.

- v) Fredningen skal ikke være til hinder for nødvendig sikring, oppgradering og vedlikehold av kraftverk og damanlegg. Utløp av vann fra kraftverket skal kunne skje upåvirket.
- w) Det kan gis dispensasjon for fremføring av vann og avløp gjennom fredningsområdet.
- x) Det kan gis dispensasjon for oppføring av ny skulptur med tilhørende parkmessig opparbeiding av arealet omkring, som beskrevet i *Helhetlig plan for område ved skulpturen av Dana Schutz* (Atsite, 21.08.2025)

Særskilte bestemmelser etter kulturminneloven § 19

Innenfor det fredete området skal det ikke foregå virksomhet som kan motvirke formålet med fredningen.

Med virksomhet menes:

- a) alle former for ny bebyggelse og anlegg som vil motvirke formålet med fredningen.
- b) å rive, flytte, skade, fjerne eller endre konstruksjoner/objekter/strukturer/vegetasjon som er viktig for opplevelsen av de fredete kulturminnene i miljøet.
- c) etablering og utvidelse av vei eller parkeringsplass
- d) oppsetting av gjerder og andre faste installasjoner som skulpturer/kunstinstallasjoner. Midlertidige og reversible løsninger og kunstinstallasjoner er tillatt, men må forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.
- e) endring av strukturer, konstruksjon eller belegg
- f) planering, utfylling/tildekking, uttak av masser, graving i grunnen, grøfting, og andre landskapsinngrep
- g) nydyrking eller markslagsendring

Unntak:

- h) Fredningen er ikke til hinder for gjenoppføring av anlegg/bygninger/konstruksjoner som var i anlegget før 1955 (som adkomstveien/snarveien i nordvest, flishuset, smedboligen, taubanebukken, kjørekarboligen og Holterhuset). Disse må ikke overstige de opprinnelige anleggenes/bygningenes/konstruksjonenes volum og utstrekning i vesentlig grad. Utformingen må harmonere med kulturmiljøet på en slik måte at

opplevelsen av kulturminnene fredet etter § 15 ikke forringes. Bygningene kan romme nye funksjoner og fasiliteter innvendig. Eventuelle byggeplaner må gjøres i nært samarbeid med og forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen

- i) Fredningen skal ikke være til hinder for oppføring av bygning for personaltoalett og andre personalfasiliteter tilknyttet den ikke fredete kraftverkbygningen Kistefoss 2 (på sørsiden, frittstående eller som tilbygg, eller som en kombinasjon av disse). Eventuelle byggeplaner må skje i nært samarbeid med og forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.
- j) På flaten mellom steinhuset, vognskjulet og kjøkkenhagen, kan det tillates oppføring av en bygning for publikumsfasiliteter, for eksempel bespisning. Bygningen må ha en forsiktig plassering og en dempet utforming, som i minst mulig grad forringer opplevelsen av kulturmiljøet omkring. Eventuelle byggeplaner må gjøres i nært samarbeid med og forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.
- k) Fredningen skal ikke være til hinder for tiltak som bidrar til universell tilgjengelighet på området. Slike tiltak må planlegges i nært samarbeid med og forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen.
- l) Fredningen skal ikke være til hinder for nødvendig sikring, oppgradering og vedlikehold av kraftverk og damanlegg. Dette inkluderer oppgradering av utvendige rømningsveier på Kistefoss 2. Utløp av vann fra kraftverket skal kunne skje upåvirket.
- m) Det kan gis dispensasjon for fremføring av vann og avløp gjennom fredningsområdet.
- n) Fredningen er ikke til hinder for nødvendige sikringstiltak for å hindre ras og erosjon.

Dispensasjon fra fredningen

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse i forkant av alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold / ordinær skjøtsel, jf. kulturminneloven § 15 a og § 19 tredje ledd. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold / ordinær skjøtsel, skal fylkeskommunen kontaktes på forhånd.

Fylkeskommunen kan i særlig tilfelle gi dispensasjon, ev. på visse vilkår, fra vedtak om fredning for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep.

Tiltak som eier har fått dispensasjon til, vil i enkelte tilfeller også kreve tillatelse etter plan- og bygningsloven. Eier må avklare dette med kommunen.

Mer informasjon om dispensasjon, vedlikehold og skjøtsel finnes i Riksantikvarens retningslinjer for dispensasjonsbehandling (se [Riksantikvarens nettsider](#)).

Tiltak som kan gjennomføres uten dispensasjon fra fredningen

Vanlig vedlikehold / ordinær skjøtsel kan gjennomføres uten dispensasjon fra fredningen:

For byggverk:

Med vanlig vedlikehold menes rutinemessig arbeid på byggverk for å opprettholde kulturminnenes tilstand, for eksempel overflatebehandling og reparasjon av bygningselementer i samsvar med opprinnelig eller eksisterende teknikk, utførelse og materialbruk.

For tekniske og industrielle kulturminner:

Med vanlig vedlikehold menes rutinemessig arbeid som bidrar til å opprettholde kulturminnenes tilstand, som tradisjonell intervallutskifting av deler med tradisjonelle materialer og metoder tilpasset objektenes egenart.

For grøntområde/uteområde:

Med ordinær skjøtsel menes rutinemessig arbeid som er nødvendig for å opprettholde en ønsket tilstand, hindre forfall som skyldes slitasje og som ivaretar formålet med fredningen. For eksempel klipping av plen, ugrasluking, gjødsling, vedlikeholdsbeskjæring av busker og trær, tynning av kratt og fjerning av død vegetasjon. Mindre reparasjoner av elementer i grøntanlegg/uteområder som trappeheller, murer og gjerder er å betrakte som vanlig vedlikehold og skal skje i samsvar med opprinnelig eller eksisterende teknikk, utførelse og materialbruk.

Forvaltnings-/skjøtselsplan

Det kan i samarbeid med fylkeskommunen utarbeides en forvaltnings-/skjøtselsplan for de fredete kulturminnene og det fredete området. Planen utarbeides av Kistefos Museum. Forvaltnings-/skjøtselsplanen skal rulleres ved behov.

Begrunnelse for vedtaket

Kulturminnene fredet etter kulturminneloven § 15

Siden slutten av 1900-tallet har det skjedd store strukturelle endringer innen nærings- og arbeidsliv, ofte fulgt av nedleggelser. Det har ført til et økende behov for bevaring av eldre tekniske og industrielle kulturminner. Dette er en prioritert oppgave for Riksantikvaren.

Kistefos Træsliberi er valgt ut for bevaring som en representant for den mekaniske treforedlingsindustrien fra siste del av 1800-tallet og utover på 1900-tallet. Mot slutten av 1800-tallet utviklet Norge seg til å bli verdens ledende tremasseprodusent. Landet hadde gunstige forutsetninger med store skoger, elver til å fløte tømmer og mange fossefall. Produksjon av tremasse, cellulose og papir basert på gran og furu fra norske skoger var en bærebjelke i norsk økonomi i hundre år. I 1900 sto treforedlingen for omkring en fjerdedel av all norsk vareeksport.

Kistefos er et mellomstort tresliberi med en godt bevart teknologi som kan føres tilbake til slutten av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet. Anlegget gjennomgikk flere moderniseringer underveis i de årene det var i drift mellom 1889 og 1955. I 1953 ble det inngått en 30-årig leieavtale mellom treforedlingsfabrikken Follum Fabrikker og Kistefos Træsliberi. Et punkt i denne leieavtalen sa at tresliberiet på Kistefos skulle holdes i noenlunde stand slik at det ville være mulig å gjenoppta produksjonen dersom avtalen senere skulle oppheves fra en av partene. Denne klausulen reddet så å si Kistefos Træsliberi. Anlegget er i dag det best bevarte tresliberiet i Skandinavia. Brorparten av bygningsmassen knyttet til tremasseproduksjonen er bevart. Også store deler av interiøret og inventaret er bevart.

På Kistefos er sammenhengen mellom tømmerhogst, tømmerfløting og treforedling tydelig til stede. Langs Randselva ligger fortsatt noen fundamenter til lensearmer, rester etter tømmerinntaket og en kulvert der kjerraten gikk gjennom. Ved tresliberiet finnes også åtte synlige steinfundamenter til kjerraten som tidligere gikk fra elvebredden og opp til tresliberiet. De første årene kjøpte Kistefos Træsliberi tømmer av forhandlere, men det ble tidlig klart at bedriften ønsket å kjøpe egne skogseiendommer for å sikre tilførsel av tilstrekkelig trevirke til produksjonen. Tømmeranleggene ved flere av disse eiendommene er fortsatt bevart, men inngår ikke i fredningen.

På Kistefos var det et helt lite samfunn av høy og lav på den sosiale rangstigen. Her var det boliger for arbeidsfolk, funksjonærer og ledelse. I tillegg fantes det flere bygninger med sosiale funksjoner som skole og bryggerhus. Ved fredningstidspunktet er tre av boligene med hager bevart. Disse er et viktig utgangspunkt for å fortelle om stedets sosiale historie.

Fleksibilitet og utviklingsmuligheter for Kistefos Museum:

Riksantikvaren er opptatt av at fredningen skal romme fleksibilitet og utvikling for Kistefos som kulturdestinasjon. I fredningsprosessen er det gjort flere justeringer i fredningsomfang og bestemmelser for å imøtekomme behovene knyttet til dette. Riksantikvaren mener

omfanget, slik det nå foreligger, balanserer behovene for fleksibilitet opp mot beskyttelse av kulturminneverdier på en god måte.

Kraftanlegget:

Kraftanlegget på Kistefos har høy kulturminneverdi. Når det likevel blir holdt utenfor fredningen er det fordi fredning av denne typen anlegg er spesielt krevende. Damanlegg er underlagt lovverk for sikkerhet ([Forskrift om sikkerhet ved vassdragsanlegg](#) (damsikkerhetsforskriften), FOR-2009-12-18-1600) som gjør det særlig kostbart og krevende å gjennomføre nødvendige tiltak etter antikvariske retningslinjer, noe som følger av en fredning. Noen slike anlegg er likevel blitt fredet etter kulturminneloven. For mange fredete anlegg av denne typen vil imidlertid til sammen legge et urimelig stort beslag på midlene avsatt til kulturminner på statsbudsjettet. Tilskuddsmidlene på statsbudsjettet skal fordeles mest mulig rettferdig til et størst mulig mangfold av kulturminner i Norge. Som alternativ til fredning har kraftanlegget på Kistefos i 2025 fått status som statlig listeført kulturminne hos Norges vassdrags- og energidirektorat ([NVEs listeførte kulturminner - NVE](#)).

Områdene fredet etter kulturminneloven § 19

Områdene fredet etter § 19 omkranser kulturmiljøet og binder det sammen. Arealene som ligger mellom industrianlegget og elva, og mot åssiden i nordvest, sikrer opplevelsen av kulturmiljøet i sitt opprinnelige miljø med natur og vann på alle sider. Arealene mellom industrianlegget og bestyrerboligen er viktige for forståelsen av det helhetlige, sammenhengende kulturmiljøet, som sammenhengen mellom bestyrerens eiendom og arbeidsarealene nedenfor, inkludert siktlinjer og kommunikasjonslinjer.

Beskrivelse av kulturminnet

Kistefos Træsliberi ligger i skoglandskap på en halvøy på vestsiden av Randselva i Jevnaker kommune. Anlegget består av 15 bygninger, samt hager og uteområder, og en rekke konstruksjoner og spor knyttet til driften på industrianlegget eller livet i det lille samfunnet som utviklet seg her. Kulturminnene på området strekker seg tidsmessig fra oppstart av tresliperiet i 1889 til nedleggelsen i 1955.

Selve tresliperibygningen er bygd over et elveløp som krysser halvøya fra øst til vest. Vannet i elveløpet var opprinnelig drivkraften til hovedturbinene i bunnen av bygningen. Elva og Kistefossen var premissgivende for fabrikkens plassering. Vannet var en forutsetning for transport av råvaren tømmer, kraftforsyning og produksjon av tremasse.

Kistefos Museum ble opprettet i 1996 og museet omfatter i dag det industrielle kulturminnet Kistefos Træsliberi som er et industrimuseum, en kunsthall og en skulpturpark.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet, se vedlagte dokumentasjonsvedlegg.

Tilstand

Anlegget har mottatt økonomisk støtte fra Riksantikvaren siden 2002. Siden 2006 har Kistefos Træsliberi vært innskrevet i *Riksantikvarens bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner*. Målet for dette programmet er å jobbe systematisk for å heve kulturminnenes tilstandsnivå til et ordinært vedlikeholdsnivå. Siste registrering av tilstand ble gjort i 2018 hvor overordnet tilstandsgrad på anlegget som helhet ble satt til TG1 – Ordinært tilstandsbehov.

Eiendomsforhold

Fredningen av Kistefos Træsliberi omfatter deler av gnr./bnr. 150/4, 150/790, 150/822, 150/823, 150/823-1 og 150/823-2.

Det er to eiere i fredningsområdet. Kistefos Træsliberi AS (eier 150/4, 150/790 og en av to seksjoner i 150/822) og Randsfjord Tremasse & Papirfabrikk AS (eier 150/823, 150/823-1, 150/823-2 og en av to seksjoner i 150/822). Kistefos Museum er leietaker og drifter anlegget.

Riksantikvarens myndighet

Myndigheten til å fatte fredningsvedtak etter kulturminneloven §§ 15 og 19 er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren, jf. forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Fredningen gjøres etter særskilte regler om saksbehandling jf. kulturminneloven § 22.

Forholdet til annet lovverk

Naturmangfoldloven

Som en del av saksutredningen skal det gjøres en vurdering av om vedtaket er av slik karakter at det kan utgjøre risiko for skade på naturmangfoldet. Dette følger av naturmangfoldloven §§ 8-12, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens Artskart og Miljødirektoratets Naturbase den 15.10.2025 for å sikre at beslutningen bygger på tilstrekkelig kunnskap. I Randselva finnes den truede bløtdyrarten elvemusling. Innen området finnes den truede karplanten ask. Av rødlistede arter er det i tillegg registrert sandvale, grønnpink, storskarv, hønsehauk, vepsarten *Dolerus genucinctus*, billen *Nothorina muricata* og karplantene dalfiol og nyresildre. Av fremmedarter som kan utgjøre en risiko for skade er det registrert hagelupin, takløk, kanadagullris og kornvalmue i området. Det er ikke registrert sårbare eller spesielt verneverdige naturtyper eller naturområder innenfor det fredede området.

Fredningen av Kistefos Træsliberi vil ikke innebære noen endring av dagens situasjon, derfor vurderer Riksantikvaren at fredningen ikke vil ha negative virkninger på naturmangfoldet.

Plan- og bygningsloven

Kistefos er regulert til "båndleggingssone – båndlegging etter lov om kulturminner" i kommuneplanens arealdel. I detaljregulering for Kistefos fra 2017 er området regulert til "Kombinert formål, privat tjenesteyting / fornøyelsespark" og "Kombinert formål, privat tjenesteyting / fornøyelsespark / energianlegg", samt at deler av anlegget er regulert til Hensynssone – Bevaring av kulturmiljø.

Praktisk informasjon

Kontaktinformasjon

Det er Akershus fylkeskommune som har ansvaret for forvaltningen av fredete byggverk, anlegg og områder. Fylkeskommunen svarer også på spørsmål om fredningen og behandler søknader om dispensasjoner og tilskudd. I tillegg kan Riksantikvaren kontaktes for spørsmål om selve fredningssaken.

Ansvar for vedlikehold

Eier eller bruker har ansvar for vedlikehold av de fredete kulturminnene og det fredede området.

Økonomiske tilskudd

Det finnes tilskuddsordninger for eiere av kulturminner. Informasjon om dette finner du på [Riksantikvarens nettsider](#) eller ved å kontakte Akershus fylkeskommune.

Bakgrunnen for fredningssaken

I Norsk kulturråds *Bevaring av tekniske og industrielle kulturminner i Norge* fra 1988 trekkes Kistefos Træsliberi frem som et interessant eksempel på et mellomstort tresliperi. Det vektlegges at en bevaring av denne fabrikken kan bli komplett med både horisontale og vertikale slipeapparater. Imidlertid understrekes det at en bevaring av Kistefos ikke vil kunne gjennomføres uten interesse og økonomisk innsats fra daværende eiere.

I Riksantikvarens *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner* fra 1994, ble Kistefos Tresliperi nevnt som eksempel på anlegg som ikke kunne prioriteres i verneplanen fordi det ikke var mulig å skaffe tilstrekkelig finansiering for istandsetting. Men med Christen Sveaas som eier fra 1993 ble det etter hvert klart at han ønsket å restaurere det gamle anlegget som hans farfar bygde opp. I 2002 begynte Kistefos å motta økonomisk støtte fra Riksantikvaren, og i 2006 kom anlegget med i Riksantikvarens *Bevaringsprogram for tekniske og*

industrielle kulturminner. Riksantikvaren besluttet i 2017 at de anleggene i *Bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner* som ikke er fredet, skulle fredes i forbindelse med overføring av oppgaver til regionene. En fredning av Kistefos Træsliberi er dessuten i tråd med Riksantikvarens fredningsstrategi, der industri er ett av ti prioriterte hovedtemaer.

Sakshistorikk

Fredningen av Kistefos Træsliberi har vært et tema siden 2017. Melding om oppstart av fredningssak ble første gang sendt ut 30. august 2018. Arbeidet med å utarbeide forslag til fredning ble igangsatt, men ikke ferdigstilt. I 2023 tok Riksantikvaren saken opp igjen og kontakt med eierne og museet om fredningen ble opprettet på nytt. Siden forrige runde har Jevnaker kommune også byttet fylke fra Oppland til Viken (fra 1.1.2024 Akershus). Viken fylkeskommune var med i oppstartsmøtet med museet våren 2023, hvor samarbeidet ble satt i gang.

Innhold sakshistorikk:

Melding om oppstart av fredningssak.....	18
Merknader med Riksantikvarens kommentarer:	
Merknader fra Kistefos Museum	18
Merknader fra AS Randsfjord Tremasse- & Papirfabrikk (RTP)	19
Merknader fra Viken fylkeskommune	20
Fredningsforslag på offentlig ettersyn.....	22
Merknader med Riksantikvarens kommentarer:	
Merknader fra AS Randsfjord Tremasse- & Papirfabrikk (RTP)	22
Merknader fra Akershus fylkeskommune	24
Merknader fra Jevnaker kommune	25
Merknader fra AS Kistefos Træsliberi	25
Merknader fra Kistefos Museum	27
Kommunens politiske behandling og vedtak	31
Riksantikvarens behandling av fredningssaken	32

Melding om oppstart av fredningssak

Eierne, museet og kommunen fikk i brev 2. oktober 2023 fra Riksantikvaren melding om oppstart av fredningssak, jf. kulturminneloven § 22 nr. 1. Melding om oppstart ble samtidig kunngjort i avisene Ringerikes Blad og Avisen Hadeland.

Det ble gitt en frist til 31. oktober 2023 til å komme med merknader.

Merknader med Riksantikvarens kommentarer

Det kom inn i alt 3 merknader til melding om oppstart av fredningssak. Merknadene er kort gjengitt nedenfor, med Riksantikvarens kommentarer:

Merknader fra Kistefos museum

Museet har spørsmål/kommentarer knyttet til fire av bygningene som vurderes fredet: bestyrerboligen, uthuset, smia/verkstedet og nybruket. Museet har behov for fleksibilitet som gjør det mulig å drive museet på en god måte også i fremtiden, og peker på konkrete behov knyttet til disse bygningene.

Museet har i møter gjennom prosessen vært opptatt av muligheten for fremtidig oppføring av bygning for bespisning på "kaféplassen" (den gamle velteplassen/"tømmerveltet"). Museet ønsker at fredningen legger til rette for dette. I tillegg har museet nevnt behovet for økt plass for museumsadministrasjonen i området ved bestyrerboligen, samt at de ønsker mulighet for en adkomst til museet nordfra via gangvei/gangbro i skråningen vest for bestyrerboligen.

Riksantikvarens behandling:

Det er viktig for Riksantikvaren at fredningen tilpasses museets behov, slik at kulturminnet kan være i bruk på en god måte også i fremtiden. Svar vedrørende de fire bygningene:

Bestyrerboligen er foreslått fredet med eksteriør. Museet ønsker avklart hva som ligger i dette. Fredningen gjelder bygningen slik den fremstår på fredningstidspunktet, inkludert moderniseringene. Fredningen er likevel ikke til hinder for tilbakeføring av bygningens eksteriør jf. bestemmelsene for kulturminner fredet etter § 15.

Uthuset var en viktig del av bestyrerens eiendomskompleks. Museet ønsker mulighet for å flytte på bygningen for å gi plass for utvidet/ny administrasjonsbygning. Riksantikvaren mener det har stor verdi at tunet i størst mulig grad opprettholdes slik det var. Vi ønsker derfor at bygningen blir stående på opprinnelig/nåværende sted. Fredningen er ikke til hinder for gjenoppføring av to uthusbygninger som opprinnelig stod i vinkel med det bevarte uthuset. Riksantikvaren foreslår at museet ser på mulighetene for å øke arealet ved å gjenoppføre disse i eksteriørmessig kopi. Bygningene kan romme ønskede moderne fasiliteter innvendig. I tillegg foreslår vi en egen bestemmelse som åpner for at det kan bygges rett utenfor eiendomsgrensen, på plassen mot nordøst. På denne måten kan administrasjonen få mer plass, kombinert med at bestyrerens eiendom ivaretas som kulturminne. (*Punktet er*

behandlet på nytt etter høring og fredningsområde og bestemmelser er ytterligere endret – se s. 29)

Smia/verkstedet og en del av *Nybruket* var i oppstartsmeldingen foreslått fredet med interiører. Her ønsker museet fleksibilitet til drift, og spør om interiørfredning er nødvendig i utstillingslokalet (*Nybruket*) og butikken (*smia/verkstedet*). I *Nybruket* har Riksantikvaren kommet fram til at interiørfredningen kan tas ut for å gi museet større fleksibilitet. Eksteriørfredningen vil uansett beskytte hovedstrukturen i bygningen, som inkluderer de bærende konstruksjonene og veggene i rommet det gjelder. I *Smia/verkstedet* ønsker Riksantikvaren å beholde interiørfredningen, som blant annet vil beskytte verdifullt fast, og noe større løst inventar. Utvikling av museumsbutikken kan likevel skje så lenge det gjøres i samråd med Akershus fylkeskommune og på en måte som ikke forringer kulturminneverdiene i bygningen.

Riksantikvaren ser at "kaféplassen" i dag fungerer som et hjerte i museumsområdet. Plassen var også tidligere et hjerte i industrianlegget. Vi ser at ved å tilrettelegge for publikumsaktiviteter i dette området, opprettholdes på sett og vis hjertet i anlegget, bare i ny form. Dette har verdi for lesbarhet og formidling av kulturmiljøet. Riksantikvaren ønsker derfor å strekke seg langt for å legge til rette for bespisning og annen publikumsaktivitet her. Samtidig ønsker vi at plassen bevares som en åpen plass, slik den har vært. Vi foreslår derfor at museet ser på mulighetene som ligger i gjenoppføring av Saghuset, som lå helt inntil plassen, eventuelt i kombinasjon med gjenoppføring av Flishuset som lå helt inntil Saghuset. Til sammen kan disse bygningene bidra med et relativt stort innendørs areal. I tillegg kan tidligere planer for kafétilbygg på Messa realiseres på de vilkår som tidligere er gitt av Riksantikvaren (12.11.2020). Utover disse innendørsarealene vil Riksantikvaren i tillegg være innstilt på å drøfte skånsomme løsninger for utendørsservering på selve plassen, som ikke bidrar til å forringe kulturminneverdien av selve velteplassen eller opplevelsen av kulturmiljøet.

Når det gjelder adkomst via gangvei fra nordvest, ber vi om at museet beskriver det ønskede tiltaket, slik at vi kan vurdere tiltaket opp mot tålegrensen for kulturmiljøet. Gamle foto viser en sti eller trasé i området. Tilbakeføring av en sti i sin opprinnelige trasé vil generelt være lettere å få dispensasjon for, og vil også kunne styrke lesbarheten av kulturmiljøet.

Merknader fra AS Randsfjord Tremasse- & Papirfabrikk (RTP)

RTP driver to kraftverk, Kistefoss 1 og Kistefoss 2, som ligger innenfor fredningsområdet. RTP er avhengig av å kunne ha tilsyn, vedlikeholde og fornye deler av produksjonsutstyret, inkludert damanlegg. Bestemmelsene bes derfor hensynta at det foregår kraftverksdrift på området og at tiltak knyttet til den alminnelige kraftverksdriften ikke er omfattet av fredningssaken. RTP er opptatt av at det ikke må ligge begrensninger på sikring,

oppgradering og vedlikehold av damanlegg, og at utløp av vann fra kraftverk kan skje upåvirket.

Kistefoss 2: RTP har behov for et toalettanlegg knyttet til kraftverket. Det er ønskelig at fredningen ikke er til hinder for at et slikt anlegg kan oppføres, som tilbygg eller frittstående, på sørsiden av kraftverkbygningen.

Buedammen ligger innenfor området som er foreslått fredet etter § 15. Dammen er av nyere dato. RTP ønsker at det spesifiseres i bestemmelsene at buedammen er unntatt fra fredningen.

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren ønsker å legge til rette for at kraftverkdriften skal kunne fortsette som før. Bygninger/elementer oppført etter 1955 inngår ikke i fredningen, men noen av dem ligger likevel i fredet område (for eksempel buedammen). Tiltak på disse må gjøres i samråd med Akershus fylkeskommune. For å tydeliggjøre at det skal tas hensyn til kraftverkdriften, har vi lagt til en bestemmelse, for henholdsvis § 15 og § 19, som sier at fredningen ikke skal være til hinder for nødvendig sikring, oppgradering og vedlikehold av kraftverk og damanlegg.

Riksantikvaren mener et toalettbygg på sørsiden av Kistefoss 2 vil være uproblematisk så lenge det planlegges og gjennomføres i nært samarbeid med Akershus fylkeskommune. Vi har lagt inn en bestemmelse som åpner for bygging på området det gjelder. Vi minner samtidig om at man alltid er underlagt gjeldene regulering etter plan og bygningsloven, og må søke kommunen om byggetillatelse på vanlig måte.

Merknader fra Viken fylkeskommune (fra 1.1.2024 Akershus fylkeskommune)

Viken fylkeskommune gir innspill til fredningssaken ut fra fylkeskommunens rolle som regional samfunnsutvikler innenfor kunst- og kulturfeltet og som regional fagmyndighet for kulturminner og kulturmiljøer.

Kunst- og kulturfeltet:

For å kunne drive og utvikle Kistefos videre som kunst- og kulturdestinasjon er det vesentlig at en fredning av bygninger og uteområdet gir rom for fleksibilitet for både museumsdriften, kunstgalleriene og skulpturparken. Med økende besøk vil det også være behov for bedre publikumsfasiliteter.

Kulturminner og kulturmiljø:

Fylkeskommunen støtter forslaget til omfang av fredning etter kulturminneloven § 15. I tillegg anbefaler de at det også vurderes om kraftstasjonen og damanlegget, fossen og inntaksdammen skal innlemmes i fredningsområdet, ettersom disse har hatt en viktig funksjon i tresliperivirkomheten, og fortsatt er en sentral del av kulturmiljøet på Kistefos.

Fylkeskommunen er opptatt av at det bør utarbeides bestemmelser som gir rom for å utvikle Kistefos som et industrimuseum og en kunst- og kulturdestinasjon med tilhørende publikumsfasiliteter og universell tilgjengelighet. Bestemmelser som gir rom for utvikling, må samtidig balansere mot hensynet til at Kistefos Træsliberi er et teknisk og industrielt kulturminne av nasjonal verdi.

Automatisk fredete kulturminner:

Det er ikke registrert slike innenfor fredningsområdet i dag, men de kan likevel finnes. Dersom det skal utføres anleggsarbeider, minner fylkeskommunen om meldeplikten i henhold til kulturminneloven § 8.

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren er opptatt av å legge til rette for at Kistefos kan utvikles som museum og kunst- og kulturdestinasjon på en måte som i minst mulig grad skader kulturmiljøet. Fredningen vil ikke påvirke eksisterende bygninger av nyere dato, skulpturer og moderne installasjoner som finnes på fredningsområdet i dag. For å opprettholde "kaféplassen" som et hjerte i anlegget, åpnes det for å bygge hus for publikumsfasiliteter (for eksempel bespisning) også helt inntil kaféplassen, der hvor det tidligere har vært bebyggelse (saghuset og flishuset). Det er likevel ønskelig at en eventuell større utvikling av skulpturparken planlegges i områder utenfor fredningsgrensen, slik at opplevelsen av det gamle industrianlegget ikke forringes unødig.

Riksantikvaren er enig i at universell tilgjengelighet er viktig på et anlegg som dette. Vi har lagt inn en bestemmelse som understreker at fredningen ikke skal være til hinder for tiltak som bidrar til universell tilgjengelighet på området.

Kraftanlegget inkludert damanlegget og fossen i Randselva, øst for fredningsområdet, har hatt stor betydning for tresliperivirkningen og Kistefos som industrianlegg. Riksantikvaren mener anlegget har høy kulturhistorisk verdi. Vi vurderer likevel at en fredning av dette, på nåværende tidspunkt, vil være kostbart og krevende i en slik grad at det er nødvendig å holde anlegget utenfor denne fredningen.

Fredningsforslag på offentlig ettersyn

Riksantikvaren utformet deretter et fredningsforslag på bakgrunn av melding om oppstart og de innkomne merknadene. Dette ble 9. februar 2023 sendt på høring til berørte parter, jf. kulturminneloven § 22 nr. 2. Samtidig blir det kunngjort i avisene Ringerikes Blad og Avisen Hadeland og Norsk lysingsblad at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn på Riksantikvarens nettsider.

Det ble gitt frist til 1. april 2024 til å komme med merknader. Noen av høringspartene søkte, og fikk innvilget, utvidet frist. Siste med utløp 1. november 2024.

Merknader med Riksantikvarens kommentarer

Det kom inn i alt 5 merknader til fredningsforslaget. Merknadene er gjengitt nedenfor, med Riksantikvarens kommentarer:

Merknader fra AS Randsfjord Tremasse- og Papirfabrikk (RTP)

Generelt:

For å kunne drifte de to kraftverkene på Kistefos er RTP avhengig av å kunne ha tilsyn, drifte, vedlikeholde og fornye deler av produksjonsutstyret, inkludert på damanlegget. RTP ber om at bestemmelsene i fredningen hensyntar at det foregår kraftverksdrift på området, og at tiltak knyttet til den alminnelige kraftverksdriften, inkl. nødvendige oppgraderinger, ikke blir omfattet av fredningen.

Selv om deler av kraftanlegget ligger utenfor fredningsområdet, vil slike tiltak kunne berøre f.eks. atkomstveier og arealer fredet etter §15 eller §19 i en kortere periode mens arbeider pågår. RTP bemerker at slik de leser unntaket i bokstav u) til bestemmelser under særskilte bestemmelser etter §15, gjelder unntakene kun for tiltak som gjøres på kraftverk og damanlegg innenfor §15-området, og ikke for damanlegg som er utenfor fredningsområdet. RTP ber om at det åpnes for unntak for midlertidige tiltak som kan berøre områder fredet etter §15 eller §19, uavhengig av hvor målet for tiltakene er plassert.

Personalfasiliteter ved Kistefoss 2:

Ved kraftverk Kistefoss 2 er det behov for å etablere en løsning for toalett og andre nødvendige fasiliteter for personal tilknyttet kraftverksdriften. Dette foreslås løst gjennom nytt tilbygg til Kistefoss 2, gjerne i kombinasjon med en frittstående bygning. Dette vil medføre tiltak for fremføring av vann og avløp, samt mulig graving i skråningen, dersom frittstående bygning etableres der. RTP foreslår at det presiseres i bestemmelsene at slike tiltak er mulig.

Rømningsvei på Kistefoss 2:

Det vil i fremtiden kunne bli behov for å skifte ut eksisterende rømningsløsning fra høyspentrom i Kistefoss 2. RTP ønsker presisert i bestemmelsene at fredningen av området

etter §19 ikke er til hinder for å etablere rømningstrapp eller lignende for sikker evakuering fra kraftverksbygningens andre etasje.

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren takker for godt samarbeid med RTP i fredningssaken. 18. april 2024 møttes vi på befaring på Kistefoss, hvor vi snakket oss gjennom punktene i innspillet.

Generelt:

Kraftverkene Kistefoss 1 og 2 inngår ikke i fredningen som sådan, men bygningene ligger innenfor områder fredet etter §§ 15 og 19. Fredningen skal ikke være til hinder for fortsatt drift av kraftverkene, inkludert nødvendige oppgraderinger. Dersom tiltakene skjer på utsiden av bygningene, eller på utendørsanlegget, vil det likevel være nødvendig å gjøre disse i samråd med fylkeskommunen. Dette gjelder også dersom tiltak på anlegget utenfor fredningsområdet får konsekvenser for fredet areal. Samarbeidet med fylkeskommunen er viktig for å sikre at tiltakene ikke bidrar til forringelse av kulturmiljøet eller opplevelsen av det. Noen typer tiltak vil kunne være søknadspliktige. Unntaksbestemmelsene bokstav v) (§ 15) og l) (§ 19) ivaretar hensynet til kraftverkdriften. Vi har nå endret ordlyden på begge, slik at bestemmelsene ikke lenger peker spesifikt på tiltak *innenfor* de respektive områdene, men også vil gjelde for tilrettelegging inne på fredningsområdet for arbeider utenfor fredningsområdet.

Personalfasiliteter ved Kistefoss 2:

Kistefoss 2 ligger innenfor området fredet etter § 19 (området skal beskytte opplevelsen av kulturmiljøet). Riksantikvaren vurderer at et moderat tilbygg på Kistefoss 2 ikke vil svekke opplevelsen av kulturmiljøet. På befaringen snakket vi om hvor det kunne passe å oppføre et frittstående personalbygg (liten enetasjes bygning). Akershus fylkeskommune var også til stede. Ved foten av skråningen nedenfor formannsboligen og reparatørboligen vil en slik bygning ikke være nevneverdig synlig fra området ovenfor. Riksantikvaren foreslår at RTP ser på mulighetene for en frittstående bygning her, evt. i kombinasjon med moderat tilbygg på Kistefoss 2. Vi har endret ordlyden i bestemmelse for § 19 bokstav i) til å gjelde flere personalfasiliteter enn toalett, samt at tiltaket kan løses som kombinasjon av tilbygg og frittstående bygg. I tillegg har vi lagt til en bestemmelse for både § 15 og § 19 om at det kan gis dispensasjon for fremføring av vann og avløp gjennom fredningsområdet. Alle byggeplaner må skje i nært samarbeid med Akershus fylkeskommune.

Rømningsvei på Kistefoss 2:

Fredningen skal ikke være til hinder for effektive og gode rømningsveier fra kraftverket. For å presisere dette har vi endret ordlyden i bestemmelse for § 19 bokstav l) som nå eksplisitt nevner rømningsveier.

Merknader fra Akershus fylkeskommune

Akershus fylkeskommune gir uttalelse til fredningsforslaget ut fra fylkeskommunens rolle som regional samfunnsutvikler innenfor kunst-, kultur- og museumsfeltet, og som regional fagmyndighet for kulturminner og kulturmiljøer.

Hovedbudskapet i høringsinnspillet er at fylkeskommunen støtter fredningen. Fylkesråden vurderer at fredningsforslaget støtter opp om den politiske plattformen i nye Akershus fylke. Det kommenteres at fredningsforslaget er grundig gjennomarbeidet, at fredningsbestemmelsene er tydelige og forutsigbare, og at fredningsforslaget balanserer godt mellom formålet med fredningen, museets behov for utvikling og kraftverkenes behov for drift og vedlikehold.

Fylkeskommunen peker på FNs bærekraftsmål nr. 11, delmål 11.4 og understreker at fredning er et sentralt virkemiddel for en langsiktig og bærekraftig forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer.

Kommentarer til oppfølging hos Riksantikvaren:

- Fylkeskommunen støtter Riksantikvarens vurdering vedrørende den gamle velteplassen/"tømmerveltet", og viser til kulepunktet om gjenoppføring av bygninger på andre steder enn på velteplassen. Fylkeskommunen vurderer at det kan være mulig med skånsomme løsninger for utendørsservering på plassen, men det er vesentlig at byggverk ikke skader spor og rester fra tresliperiets periode, både over og under markoverflaten.
- I dokumentasjonsvedlegget savnes en god illustrasjon som viser hele produksjonslinjen for anlegget, fra elva til tresliperiet og videre med taubanen opp til pakkhuset ved Bergergrinda.
- Korrekturmerknader til dokumentasjonsvedlegget (side 127 + billedtekster).

Riksantikvarens behandling:

Fylkeskommunen er en viktig samarbeidspart i fredningsarbeidet og skal etter fredningsvedtaket være forvaltningsmyndighet for det fredete kulturmiljøet. Det er viktig for Riksantikvaren at fylkeskommunen opplever fredningsforslaget som et godt dokument å forvalte etter, noe vi oppfatter at bekreftes i høringsinnspillet. Vi takker i tillegg for godt samarbeid gjennom prosessen.

Til punktene:

- Riksantikvaren støtter fylkeskommunens vurdering med hensyn til skånsomme løsninger for utendørsservering på den gamle velteplassen/"tømmerveltet."
- Illustrasjon som viser produksjonslinjen er lagt til i dokumentasjonsvedlegget, side 175.

- Korrektur i dokumentasjonsvedlegget: Feilene er rettet opp.

Merknader fra Jevnaker kommune

Jevnaker kommune løfter tre punkter til oppfølging:

- En fredning av Kistefos Træsliberi må i størst mulig grad sikre Kistefos Museum en fleksibilitet til fremtidig utvikling av området som arena for industrihistorie, kultur, kunst, arkitektur og formidling.
- Spesielt for området rundt administrasjonsbygget må det ikke settes begrensninger for fortsatt utvikling og vekst.
- Før endelig fredningsvedtak, ønsker Jevnaker kommune dialogmøte med Riksantikvaren og andre impliserte parter

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren er opptatt av å sikre at Kistefos Museum skal ha størst mulig grad av fleksibilitet for sin drift, både nå og i fremtiden. Vi tilstreber i fredningsforslaget, så langt det lar seg gjøre, å balansere dette behovet opp mot sikring av de nasjonale kulturminneverdiene Kistefos Træsliberi representerer.

Under fredningsprosessen har vi hatt jevnlig dialog med museet om løsninger for administrasjonsbygningen. Administrasjonsbygningen er den gamle bestyrerboligen i anlegget, med bevart uthus og hage. Kulturminneverdiene i bestyrerboligkomplekset er vesentlige for forståelsen av de sosiale aspektene ved et slikt anlegg, og må så langt som mulig beskyttes. Riksantikvaren har derfor anbefalt museet å se på løsninger for nødvendig utvidelse av administrasjonens lokaler ved å gjenoppføre bygningsvolumer som i dag er borte. Vi åpner også nå opp for å utvide disse bygningene i retning bort fra tunet, helt ut til eiendomsgrensen (se unntaksbestemmelse bokstav t). I tillegg innskrenker vi fredningsområdet nordvest for bestyrerboligen, slik at plassen utenfor eiendomsgrensen verken mot øst eller nord er båndlagt av fredning (se gammelt og nytt fredningskart side 31). Gjenoppførte bygninger inne på bestyrereiendommen, kan evt. sammenbygges med bygning utenfor grensen, eller strekke seg ut over grensen (se samme bestemmelse).

Riksantikvaren takker for god dialog med Jevnaker kommune i prosessen.

Merknader fra AS Kistefos Træsliberi

AS Kistefos Træsliberi eier en stor del av området på Kistefos, samt alle de historiske bygningene som i dag er utleid til Kistefos-Museet. AS Kistefos Træsliberi (KT) presiserer innledningsvis at de slutter seg til Kistefos-Museets høringsinnspill (se museets innspill nedenfor).

I tillegg løfter KT ett hovedbudskap i eget høringsinnspill. Innspillet peker på viktigheten av Kistefossen og tilhørende kraft- og damanlegg, som har hatt en viktig funksjon i tresliperidriften helt fra begynnelsen, og som er en avgjørende del av industrimiljøet. KT viser til Riksantikvarens egen formulering av formålet med fredningen, og mener at formålet ikke vil være mulig å oppfylle uten at også kraftanlegget blir fredet. Kraftanlegget må fredes for å bevare helheten og sikre at de kulturhistoriske, tekniske, og sosialhistoriske verdiene forblir intakte for fremtidige generasjoner. KT ber, på dette grunnlaget, om en tydeligere begrunnelse for hvorfor kraftanlegget er foreslått holdt utenfor fredningen.

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren takker for viktig innspill til fredningssaken. Kistefossen og tilhørende kraft- og damanlegg har vært en viktig del av industrianlegget gjennom hele tresliperiets periode, og er en viktig del av industrimiljøet på stedet i dag. Riksantikvaren mener anlegget har høy kulturminneverdi.

Når det likevel ble holdt utenfor fredningen i forslaget til fredningsvedtak, er det fordi fredning av denne typen anlegg er spesielt krevende. Damanlegg er underlagt lovverk for sikkerhet ([Forskrift om sikkerhet ved vassdragsanlegg](#) (damsikkerhetsforskriften), FOR-2009-12-18-1600) som gjør det særlig kostbart og krevende å gjennomføre nødvendige tiltak etter antikvariske retningslinjer, noe som følger av en fredning. Noen slike anlegg er likevel blitt fredet etter kulturminneloven. For mange fredete anlegg av denne typen vil imidlertid til sammen legge et urimelig stort beslag på midlene avsatt til kulturminner på statsbudsjettet. Tilskuddsmidlene på statsbudsjettet skal fordeles mest mulig rettfærdig til et størst mulig mangfold av kulturminner i Norge.

KTs innspill veier likevel tungt, og Kistefos-Museet melder inn samme innspill til fredningen. Akershus fylkeskommune har i tillegg tidligere i prosessen bedt Riksantikvaren vurdere fredning av kraftanlegget. Riksantikvaren er også enig i at kulturminneverdiene er vesentlige. Vi har derfor vært i dialog med Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) for å se på mulighetene for statlig listeføring som et alternativ til fredning. NVE har et eget ansvar for å ivareta sektorens statlig listeførte kulturminner i sin konsesjonsbehandling. Dette vil si at ved behandling av søknader om ny utbygging, rehabilitering, opprustning, utvidelse og nedleggelse av vassdragsanlegg, kan det settes vilkår om kulturminnehensyn. NVE jobber for tiden med revisjon av sin liste over verneverdige kulturminner innen sektoren. I revisjonsarbeidet har flere spilt inn kraftanlegget på Kistefoss til listen, inkl. Riksantikvaren. Vi mener statlig listeføring gjennom NVEs ordning, vil kunne være et godt alternativ til fredning av kraftanlegget.

NVEs revisjon ferdigstilles i løpet av våren 2025, forventet før fredningen endelig vedtas. Riksantikvaren vil bidra til å koordinere arbeidet slik at grenseoppgangen mellom listeført og fredet anlegg blir hensiktsmessig for alle parter. Les mer om NVEs statlig listeførte kulturminner her: [NVEs listeførte kulturminner - NVE](#)

Merknader fra Stiftelsen Kistefos-Museet

Kistefos-Museet ønsker å finne gode løsninger som ivaretar kulturminneverdiene i anlegget, og som samtidig sikrer muligheter for utvikling. For å kunne håndtere tilstrømningen av besøkende på en profesjonell måte og opprettholde museets status som en ledende kunst- og kulturdestinasjon, er det avgjørende at museet har frihet til å utvide og forbedre fasilitetene. Dette omfatter bespisning, sitteplasser, parkering, lagerplass, utvikling av skulpturparken og utvidelse av administrasjonen, samtidig som arbeidsfasilitetene må oppfylle Arbeidsmiljøloven og gi rom for eventuelle forskerplasser.

Kistefos er en svært viktig kultur- og turistdestinasjon for Norge, og blir løftet frem som et trekkplaster av destinasjonsselskaper som Visit Oslo og Visit Norway. Kistefos er også særdeles viktig for samfunnsutviklingen i Jevnaker og Ringerike.

Kortfattet gjengivelse av punkter til oppfølging:

- Utviklingen av Kistefos krever at lokalene kan tilpasses økt administrasjon og drift, og det er viktig at området rundt administrasjonsbygget åpner opp for dette. Dersom administrasjonsbygget og området rundt bygget skal ligge innenfor fredningssonen, må det gis stor grad av fleksibilitet for området.
- Museet ønsker muligheten til å flytte på uthuset som står i bestyrerboligens hage, for å kunne gi plass til å bygge en eventuell utvidet administrasjonsbygning i fremtiden.
- Kistefos ønsker at hagen vest for bestyrerboligen unntas fredningen slik at mulighet for utvidelse av administrasjonsbygningen ivaretas. Museet mener Riksantikvarens forslag om å øke arealet ved å bygge opp igjen to uthusbygninger som i dag er borte, ikke er hensiktsmessig. Det vil for eksempel være krevende å oppfylle arbeidsmiljølovens krav.
- Museet ønsker at området nordvest for bestyrerboligen (foreslått fredet etter § 19) ekskluderes fra fredningen. Museet må ha mulighet til å bygge lager på dette arealet, da dette per i dag er en betydelig knapphetsfaktor, og viktig for videre drift og utvikling av Kistefos.
- Skråningen nordøst for den tidligere taubanetraseen bør ekskluderes fra fredningen. Skråningen består av sand- og morenemasser som står over rasvinkel, noe som over tid øker risikoen for utglidning og skader på området. Det er derfor ønskelig å ha muligheten til å sikre skråningen og eventuelt utplassere skulpturer eller gjøre annen utvikling, samtidig som det tas hensyn til den eksisterende terrengformasjonen.
- Kistefos ønsker at det gis tillatelse til å bygge en kafé sentralt på velteplassen (kaféplassen). En slik plassering vil kunne ivareta kravene til universell utforming, og gi

enkel tilgang til fasilitetene i det allerede etablerte toalettbygget. Kistefos mener det er uaktuelt å bygge kafé der hvor saghuset sto (den såkalte «Branntomten») på grunn av avstanden til toalettene. I tillegg er fotavtrykket fra denne bygningen for lite til å kunne bygge en kafé som kan imøtekomme besøkstallet ved Kistefos. Der hvor flishuset sto, er det nå plassert en skulptur (Jeppe Heins Veien til Stillhet), så dette forslaget utgår.

- Kraftstasjonene, damanlegget med inntaksdam, fossen og elven har alle hatt en viktig funksjon i tresliperidriften, og var en avgjørende del av industrimiljøet på Kistefos. I dag er det en avgjørende del av kulturmiljøet. Kistefos-Museet mener derfor bestemt at damanlegget bør inkluderes i fredningen.
- Museet må ha full frihet til å drive og utvikle kunstgalleriene og skulpturparken, noe som innebærer «kunstnerisk frihet» til utplassering av skulpturer. Skulpturparken er et viktig trekkplaster som gir våre besøkende en unik opplevelse, hvor kunsten står i samspill med industrien og naturen. Riksantikvaren foreslår at en eventuell større utvikling av skulpturparken planlegges i områder utenfor fredningsgrensen, men dette vil sette svært store begrensninger for hvor, hvordan og med hva skulpturparken kan utvikles. Kistefos må ha en bestemmelse som gir større spillerom for utplassering av skulpturer.

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren er opptatt av å legge til rette for at museet skal kunne drives mest mulig hensiktsmessig både nå og i fremtiden. Dette er viktig også for bevaring av kulturmiljøet. Vi etterstreber derfor å utforme fredningen på en måte som gir nødvendig handlingsrom for museumsvirksomheten og rom for fremtidig utvikling av Kistefos som destinasjon, samtidig som fredningen skal sikre at kulturminneverdiene ivaretas. Med dette som grunnlag veier vi de ulike hensynene opp mot hverandre. Vi takker for godt samarbeid med museet gjennom hele prosessen.

Bestyrerboligen med hage:

Riksantikvaren har forståelse for behovet for utvidet plass for museumsadministrasjonen. Bestyrerens hus og hage er likevel av så høy kulturminneverdi i et slikt anlegg at det, etter vår vurdering, vil være et for stort inngrep i kulturmiljøet om det bygges inne på bestyrerens boligeiendom. Dersom gjenoppføring av de to tapte uthusbygningene ikke vil gi nok eller hensiktsmessig areal, vurderer Riksantikvaren at det kan tillates å utvide disse bygningenes grunnflate i retning bort fra tunet, helt ut til eiendomsgrensen (vi åpner for dette i unntaksbestemmelse bokstav t). På denne måten opprettholder tunet og hagen sin opprinnelige form i tilstrekkelig grad. Gjenoppførte bygninger inne på bestyrereiendommen, kan evt. sammenbygges med bygning utenfor grensen, eller strekke seg ut over grensen (se samme bestemmelse).

Vi oppfordrer ellers museet til å se på mulighetene som ligger i arealene rett utenfor eiendomsgrensen, på parkeringsplassen både i nordøst og nordvest. Tett innpå eiendommen stod tidligere en stor bygning – arbeiderboligen. En stor bygning tett på bestyrerboligen mot nord vil derfor være i tråd med historien til stedet. Arealet ligger utenfor fredningsgrensen.

Vi imøtekommer ønsket om å ta plassen mot nordvest ut av fredningsomfanget, slik at museet står friere til å disponere dette arealet på samme måte som plassen mot nord – til eksempelvis lagerbygning, administrasjon og parkering, som er nevnte behov. Ny fredningsgrense legges langs sør-enden av grusplassen og følger i rett linje østover, oppover ryggen i skråningen (se gammelt og nytt fredningskart side 31). Vi håper utfordringen med parkeringskapasitet kan løses som parkeringshus i kombinasjon med bygningene, eller ved å øke kapasiteten ved museumsinngangen i sør.

Fleksibilitet for kunstnerisk frihet og utplassering av skulpturer:

I områdene fredet etter § 19 kan det, etter godkjenning fra fylkeskommunen, settes opp midlertidige og reversible installasjoner (bestemmelse bokstav d). For å imøtekomme museets behov for ytterligere økt fleksibilitet for utplassering av skulpturer/kunstinstallasjoner, foreslår Riksantikvaren å avgi deler av området som var foreslått fredet etter § 15, til § 19. Området det gjelder er flaten som ligger nord for veien som gikk langs kjerraten og ned til steinhuset og saghuset (se gammelt og nytt fredningskart side 31).

Kunsten er helt vesentlig for Kistefos som kulturarena og destinasjon. Den må likevel balanseres opp mot tålegrensene for kulturmiljøet. For områdene som ligger innenfor § 15 i det oppdaterte fredningskartet, mener Riksantikvaren at tettheten av kunstinstallasjoner ikke bør øke. Eksisterende skulpturer/kunstinstallasjoner kan likevel bli stående, og de kan skiftes ut med nye på samme sted, etter godkjenning fra fylkeskommunen (presisert i bestemmelse bokstav i).

Rassikring:

Fredningen er ikke til hinder for nødvendige sikringstiltak for å hindre ras og erosjon. For å tydeliggjøre dette, er det nå lagt inn egne unntaksbestemmelser for både §15- og §19-områdene, som sier dette eksplisitt (se unntaksbestemmelser hhv. bokstav s og bokstav n).

Kafé:

Velteplassen/"tømmerveltet" er hjertet i industrianlegget og en viktig komponent og historieforteller i kulturmiljøet på Kistefos. Som Riksantikvaren har fremholdt gjennom fredningsprosessen, mener vi at plassen må opprettholdes som en åpen plass for at kulturminneverdiene her ikke skal forringes. Det kan likevel gjerne tilrettelegges for uteservering, arrangementer og aktiviteter som opprettholder plassen som det pulserende hjertet den også er i museumsanlegget i dag.

Museet viser til at løsningen med å øke kaféarealet ved å gjenoppbygge tapte bygninger ikke vil gi tilstrekkelig eller hensiktsmessig kapasitet til å imøtekomme besøkstallene.

Riksantikvaren har forståelse for den litt fastlåste situasjonen. Vi ser at fredningen medfører begrensninger som gjør det vanskelig for museet å bygge en kafé med god kapasitet.

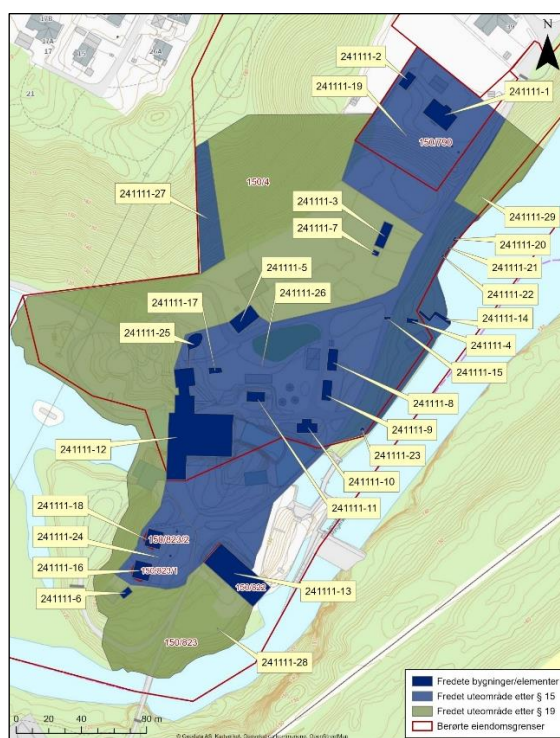
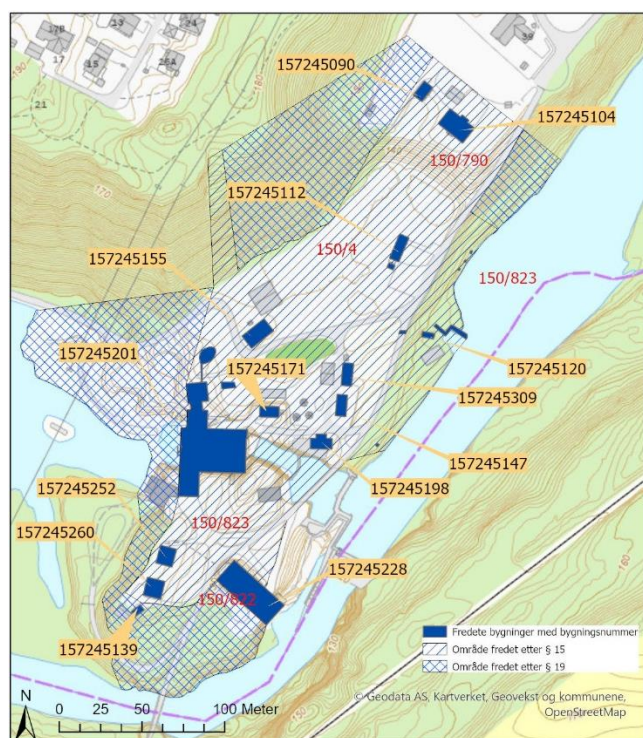
Velteplassen er likevel så essensiell i industrianlegget, at en eventuell større kafébygning, etter vår vurdering, må legges utenom denne. Vi vil igjen peke på området som nå avgis til § 19, på flaten nord for velteplassen og veien, mellom steinhuset, vognskjulet og bestyrerboligens kjøkkenhage. Det er selvsagt ønskelig at området beholder sin karakter som grøntarealer, men om behovet tvinger seg fram, er det likevel bedre at det bygges her enn på selve velteplassen. For dette området har vi derfor lagt inn en ny bestemmelse som gir muligheter for bygging (unntaksbestemmelse bokstav j). En bygning her vil kunne legges ganske nær veien og toalettbygget på velteplassen, men må ha en plassering og en utforming som i minst mulig grad forringer opplevelsen av kulturmiljøet omkring.

Fredning av kraftanlegget:

Her viser vi til Riksantikvarens behandling av høringsinnspillet fra AS Kistefos Træsliberi, i forrige avsnitt, hvor vi foreslår alternativt vern gjennom statlig listeføring hos NVE.

Oppdatert fredningskart

Nedenfor er oppdatert fredningskart vist sammen med fredningskartet som fulgte høringsforslaget. Oppdatert fredningskart finnes i større format på side 4, sammen med listen over fredningsobjekter.

Kommunens politiske behandling og vedtak

Forslag om fredning og innkomne merknader ble oversendt Jevnaker kommune i brev av 13. februar 2025, jf. kulturminneloven § 22 nr. 3. Det ble gitt en frist til 25. april 2025 for kommunens politiske uttalelse. Kommunestyret behandlet saken den 19. juni 2025 som sak KS - 52/25 og fattet følgende vedtak:

- I formål til fredningen skal det innarbeides en intensjon at det skal legges til rette for at Kistefos Museum AS skal gis muligheter for videreutvikling og videreformidling av kunst, skulptur, arkitektur og bruken av området som en opplevelsespark.
- Kistefos Kraftstasjon innarbeides som en del av fredningen, såfremt det ikke utarbeides en avtale mellom Viul Kraft og Kistefos Museum AS som sikrer en ivaretagelse av de eksteriørmessige kulturhistoriske kvalitetene til kraftverket for framtiden.
- Deler av hagen nedenfor bestyrerboligen, som vist på kart i saksframlegg, tas ut av fredningsplanen, subsidiært lages det bestemmelser for arealet som gir Kistefos Museum AS rett til å opparbeide arealet med skulptur og grøntanlegg.

Riksantikvarens behandling:

Riksantikvaren setter pris på kommunens engasjement i saken. Nedenfor kommenterer vi kommunens uttalelse punkt for punkt.

1. Formålet med fredningen

Riksantikvaren er opptatt av at Kistefos Museum skal ha muligheter for videreutvikling som kulturdestinasjon. Utviklingsmulighetene har vært et viktig punkt i dialogen gjennom hele fredningssaken. Fredningen er justert flere ganger for å imøtekomme behovene for fleksibilitet, balansert mot beskyttelsen av kulturminneverdiene. Når det gjelder formuleringen av formålet med en fredning etter kulturminneloven, må denne imidlertid følge lovens intensjon – som er beskyttelse av kulturminneverdier. Utvikling av Kistefos som opplevelsespark vil indirekte kunne beskytte kulturminnet, men kan ikke legges inn som et formål med selve fredningen. Formålsformuleringen blir derfor stående uendret.

Riksantikvarens behandling av høringsinnspill (se sakshistorikk) viser hvordan spørsmålet har blitt håndtert underveis.

2. Kraftanlegget

På dette punktet viser vi til tidligere redegjørelser for verne vurderinger av kraftanlegget (se sakshistorikk). Kraftanlegget er nå listeført som statlig kulturminne hos NVE ([NVEs listeførte kulturminner - NVE](#)). Videre vil Riksantikvaren alltid kunne gjøre nye vurderinger av vern dersom et viktig kulturminne blir truet.

3. Hagen nedenfor bestyrerboligen

Arealene i området mellom bestyrereieendommen og industrianlegget har vært nøye vurdert med tanke på verneverdier og fredningsomfang. Gamle bilder viser hagen nedenfor

bestyrerboligen som en skråning med mer eller mindre fri vegetasjon og forbindelsessti til de oppdyrkede arealene nedenfor. Området er en særlig eksponert del av anlegget.

Riksantikvaren mener det er viktig for forståelsen av kulturmiljøet, inkludert de historiske kommunikasjonslinjene, siktlinjene og de sosiale forholdene i anlegget, å bevare den visuelle sammenhengen mellom øvre og nedre hage, og mellom bestyrerens bolig og industrianlegget/arbeidsarealene nedenfor. Omfanget av fredningen står derfor fast.

Riksantikvarens behandling av fredningssaken

Fredningssaken på Kistefos Træsliberi har pågått over flere år. Den startet som oppfølging av bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner, noe som la viktige premisser for saken fra start i 2018. For eksempel fulgte den første avgrensingen av fredningsområdet eiendomsgrensene, slik området hadde vært avgrenset i bevaringsprogrammet. Det var også et hovedfokus på bygninger, hager og konstruksjoner i kulturmiljøet, mens andre uteområder og helhetlige sammenhenger var mindre vektlagt. I denne første runden ble det gjort et viktig dokumentasjonsarbeid.

Da saken ble gjenopptatt i 2023 så Riksantikvaren behov for å vurdere de kulturhistoriske verdiene på nytt, løsevet fra tankegangen som hadde preget bevaringsprogrammet.

Avgrensningen av fredningen ble justert og begrunnet hovedsakelig i kulturhistoriske verdier, uavhengig av eiendomsgrenser og eierforhold. Uteområder med egenverdi ble foreslått lagt til i fredningsomfanget under § 15, for eksempel tømmervelteplassen.

Fredningsprosessen har vært preget av godt samarbeid mellom partene. Eiere, forvaltere og interessenter har meldt inn sine behov knyttet til fredningen, og det har vært møter og befaringer som oppfølging av dette.

Riksantikvaren er opptatt av at fredningen skal romme fleksibilitet og utvikling for Kistefos som kulturdestinasjon. Underveis i prosessen er det gjort flere justeringer i fredningsomfang og bestemmelser for å imøtekomme behovene knyttet til dette. Riksantikvaren mener omfanget, slik det nå foreligger, balanserer behovene for fleksibilitet opp mot beskyttelse av kulturminneverdier på en god måte.

Mulighet til å klage på vedtaket

Vedtaket om fredning kan påklages innen tre uker fra mottakelsen. Eventuell klage sendes Riksantikvaren. Hvis klagen ikke tas til følge, sendes klagen til Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven §§ 28 og 29.

Tinglysing

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5.

Hilsen

Hanna Geiran
riksantikvar

Sigrid Murud
seksjonssjef

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:
Fredningsdokumentasjon
Dispensasjonsveileder

Mottakere:
Kistefos-Museet
Randsfjord Tremasse & Parpirfabrikk AS
AS Kistefos Træsliberi

Kopi til:
NVE - Norges vassdrags- og energidirektorat
Jevnaker kommune
Klima- og miljødepartementet
Å Energi AS
Viul Kraft AS
Akershus fylkeskommune